

Ian McLean

UVOD U JAVNI IZBOR

Biblioteka "Politička misao"
Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1997,
240 str.

Tematsko polje javnog izbora, kojim se bavi knjiga koja je pred nama, još je nedavno pripadalo teorijama i konceptima karakterističnim za zapadne demokracije. Zbog strukturalno različitih društvenih i političkih sustava istočnoeuropske znanosti nisu političkim fenomenima pristupale ovom metodom. Međutim, promjene nastale slomom komunističkih režima u ovoj regiji potakle su, prije svega političku znanost, na istraživanje i propitivanje teorija demokracije, postupaka glasovanja, izbornih reformi, ponašanja birača i političara i ostalih političkih pojava koje pripadaju u područje interesa javnog izbora. Prema tome, novonastala politička situacija u Hrvatskoj, obilježena višestranačkim nadmetanjem, u znanosti je potakla zamjetnu komunikaciju i brojne rasprave o analitičkim učincima javnog izbora u uvjetima dramatičnih promjena političkog života. O tome svjedoči i knjiga "Uvod u javni izbor" znanog britanskog politologa Iana McLeana, koju je za hrvatsko znanstveno tržište priredio i preveo izdavač *Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu* u sklopu biblioteke *Politička misao*. Iako objavljena deset godina nakon izvornika, knjiga čitatelju pruža obilje informacija i vrijednih empirijskih zapažanja o načinima rasuđivanja sadržanima u javnom izboru, ali i otvara raspravu barem na dvije razine. Prva obuhvaća pitanja širine primjene ekonomskih metoda i modela i njihovih ograničenja u analizi sociokulturnih fenomena. Druga se odnosi na (eventualne) strukturalne razlike zapadnoeuropskih i istočnoeuropskih društava i poteškoće u primjeni jednakih razvojnih modela.

Što je javni izbor? Držeći se ovog, praktično, prvog politološkog uvoda u ovo po-

dručje objavljenog u Hrvatskoj, u uvodnom poglavlju autor definira javni izbor kao rasuđivanje utemeljeno na primjeni metoda ekonomista na politiku, posebice pri objašnjenju problema kolektivnog djelovanja i agregacije preferencija. Dakako, propitivanje postupaka društvenog izbora, kao što je primjerice glasovanje, izvodi se s namjerom da se prepozna racionalnost kojom djeluju pojedini akteri, odnosno da se predvide postupci koje poduzimaju kako bi maksimalno povećali svoje izgleda za postizanje ciljeva kojima streme. Pritom je istaknuto kako je racionalan "onaj pojedinac koji može opcije što su mu na raspolaganju povezati u koherentnu ljestvicu preferencija (ili indiferentnosti) te među njima napraviti dosljedan izbor". Prema tome, pribavivši već u uvodnom odjeljku razmjernu jasnoću temeljnim pojmovima modela javnog izbora, McLean, na desetinama stranica knjige koje slijede zna- lački organizira i širi teoriju racionalnog izbora na različita polja društvenog i političkog života.

U prvom dijelu knjige šest je poglavlja: *Opseg javnog izbora, Poduzetnici, Biranje između vlada: birač kao potrošač, Lobiranje: uloga interesnih skupina, Birokracija, Pobjeda na izborima i stjecanje moći: teorija političkih koalicija*. Autor nas na samom početku knjige sučeljava s temeljnim ekonomskim aksiomom prema kojemu je središnji čovjekov problem oskudica, odnosno nesklad između želja i mogućnosti. To je ujedno osnovno polazište analize načina alokacije oskudnih resursa u pojedinim društvima. Dva su temeljna načina alokacije: sukob ili suradnja. Odatle proizlaze i razmatraju se četiri različita načina opskrbe oskudnim dobrima (uključujući i javna dobra) koja uključuju barem djelomičnu suradnju: altruizam, anarhija, tržište i vlada. Osnovni problem idućeg poglavlja dotiče se analize uloge političara i političkih stranaka u kompleksnim demokratskim društvima. Političare se drži specifičnim poduzetnicima javnim dobrima koji na nekoliko različitih načina (dobrovoljne donacije, plaćanje dobavljača, oporezivanje, iznuđivanje) ostvaruju dobit. Također ih se analizira kao poduzetnike privatnim i ideološkim dobrima. Treće poglavlje bavi se ana-

lizom glasovanja sa stajališta javnog izbora promatrajući Downsov klasičan prikaz biračke racionalnosti, njegove teorije prostorne konkurencije (optimalnost srednjeg položaja u političkom prostoru) te Bretonove i Schofieldove teoreme vezane uz problem potpune ponude. Uloga interesnih skupina pri lobiranju za javna dobra polazište je McLeanove rasprave o oblicima kolektivnog djelovanja u sklopu idućeg odjeljka. Rad M. Olsona povezan je s ovim poglavljem kao što su Downsove pretpostavke o glasačkoj racionalnosti povezane s prethodnim. Analiziraju se različiti obrasci i predmeti lobiranja u V. Britaniji (pravo životinja, položaj žena, politika razoružanja i sl.), a posebice se analizom javnog izbora nastoje obrazložiti napori američke Agencije za zaštitu okoliša pri uspostavi novih provedbenih standarda pročišćavanja zraka. Ekonomska analiza i kritika birokracije u usporedbi s funkcioniranjem klasičnog mikroekonomskog presijećanja krivulja ponude i potražnje sadržaj je pretposljednog odjeljka prvog dijela knjige. Poglavlje je najvećim dijelom utemeljeno na kritici Niskanenova modela ponude dobara i usluga nekog ministarskog odjela. Izloženim modelom tvrdi se da birokrati maksimiraju proračun, a ne dobit te da takvi odjeli više "diskriminiraju cijenom i ponudom nego opskrbljivač tržišta". Teoriji političkih koalicija posvećen je najveći dio posljednjeg, šestog poglavlja prvog dijela knjige. Pritom se posebna pozornost pridaje sučeljenosti dvaju modela i njihovih načela, Downsova i Rikerova. Obilje empirijskih analiza o koalicijama političkih stranaka potkrepljuje oslikavanje političke povijesti, posebice britanske.

Drugi dio knjige čine tri poglavlja: *Kako ljudi (i životinje) surađuju*, *Paradoksi glasovanja te Zaključak: nedovršen posao*. Razmatranjem različitih oblika suradnje kolektivnih djelovanja i problema neplatiša započinje druga cjelina knjige. Autor prikazuje tri skupine koordinacijskih igara i njihovih analitičkih rješenja. U igri *pouzdanja* "ili uopće nema sukoba među strankama, ili postoji sukob koji se može riješiti pristajanjem na srednje stajalište tijekom niza igara". Igra "kukavice" temelji se na transpoziciji "dru-

goga najslabijeg i najslabijeg ishoda za svakog igrača", a u igri "zatvorenikove dileme" rješenje suradnjom je moguće "ako se pretpostavi dovoljno niskih diskontnih stopa i ne preveliki broj napadača". Pretposljednji je odjeljak knjige gotovo potpuno posvećen razmatranju različitih sustava glasovanja i njihovim nedostacima. *Glasovanje većinom* ili pod pravilom "relativne većine" izvodi se tako da svaki birač istakne jednog kandidata, a pobjeđuje onaj koji ima najviše glasova. Ako zbrajanjem prvih preferencija nema pobjednika primjenjuje se postupak tzv. *eliminacijske obitelji*, tj. isključuje se kandidata s najmanjim brojem prvih izbora, te se uzimaju u obzir druge preferencije njegovih zagovornika. Metoda ocjenjivanja Borde (i Carrola), poznata kao "Bordino računanje", daje "određen broj bodova svakoj poziciji na ljestvici, bodovi se zbroje, te izabire kandidat s najboljim rezultatom". Posljednje poglavlje knjige kratka je rekapitulacija temeljnih postavki od kojih se pošlo u javnom izboru i ciljeva do kojih se došlo u radu.

Na poslijetku, nešto o stilu ili "prohodnosti" knjige. U najboljem smislu te riječi, McLeanova je knjiga udžbenik - namijenjen poglavito motiviranim i pronicljivim studentima društvenih znanosti. Tekst je izrazito jasan i pregledan, no nikada na štetu analitičke preciznosti ili, pak, intelektualne uzbudljivosti predmeta. Dodatne su vrijednosti knjige autorove preporuke za izbor zahtjevnije literature te rječnik stručnih, poglavito ekonomskih, izraza.

McLeanova knjiga popunjava ozbiljne praznine u nekoliko poddisciplina sociologije: u političkoj sociologiji, ekonomskoj sociologiji i sociologijskoj teoriji. U sociologijskoj teoriji, *Uvod u javni izbor* - valja naglasiti - prva je u nas prevedena knjiga koja razlaže osnove teorije igara (usp. sedmo poglavlje: *Kako ljudi (i životinje) surađuju*) i načela kolektivne akcije. *Metodološki individualizam*, koji McLean dosljedno izlaže, u hrvatskoj sociologiji nema nikakvu tradiciju i to je još jedan, nipošto najneznačajniji, razlog za dobrodošlicu ovom izdanju. Nadajmo se da ćemo u dogledno vrijeme dobiti još nekoliko prijevoda politoloških i socioloških studija

inspiriranih ekonomskim modelima: danas već klasična R. Axelrodova studija *Evolucija kooperacije* (1984) i J. Elsterov nestandardni udžbenik *Nuts and Bolts for the Social Sciences* (1989) prema našem su mišljenju prvi kandidati.

Nenad Karajić

Raymond Boudon
Alban Bouvier
François Chazel (Eds.)

**COGNITION ET SCIENCES
SOCIALES**
**La dimension cognitive dans
l'analyse sociologique**

Presses Universitaires de France, Paris,
1997, 281 str.

U analitičkim kronikama intelektualnog života posljednjih se godina učestalo govori o zapaženom razvoju kognitivnih znanosti, koje se bave "spoznajom spoznaje" odnosno razumijevanjem mehanizama s pomoću kojih dospijevamo do spoznaje o svijetu i sebi samima. Uz uobičajenu konstataciju kako su tome najviše pridonijele *eksperimentalna psihologija*, a u novije vrijeme osobito *informatika* i *lingvistika* (ponajprije Chomskyjeva generativna gramatika), izriče se čak i tvrdnja o svojevrsnoj "kognitivnoj revoluciji". Njezino se osobito značenje očituje u činjenici da su se te znanosti "otvorile" prema društvenoj sferi koju su do sada "stavljale u zgradu". Otvaranje prema društvenom nužno uvlači u igru društvene znanosti koje su se našle pred zadaćom da odgovore na izazove kognitivnih istraživanja. Prema tom izazovu one se mogu postaviti na različite načine. Mogu ga protumačiti kao neku vrstu imperijalizma koji ugrožava druge discipline i kojemu se valja suprotstaviti na bitno de-

fenzivan način. Mogu mu, polazeći od iste "spontane odbojnosti", pristupiti s refleksivnim i kritičkim namjerama, a to znači "prokazati" ili rasvijetliti njegove konceptualno-teorijske sklopove ili njegove "maglovite aporije". I, napokon, mogu se ponašati bez rezervi i bojazni da će izgubiti svoj identitet. To je "otvoreno" i "konstruktivno" stajalište. Ono polazi od specifičnosti socijalnoznanstvenih disciplina, prije svega sociologije, priznaje potrebu epistemološke refleksije i propituje koliko razmah istraživanja u kognitivnim znanostima pripomaže obnovi sociološke metodologije, analizi "kognitivne dimenzije društvenog".

Knjiga *Cognition et sciences sociales* (*Kognicija i društvene znanosti*) nastala je iz problematske razrade trećeg ("otvorenog", "konstruktivnog") stajališta. Ona je zapravo rezultat kolokvija o odnosu kognitivnih istraživanja i društvenih znanosti što ga je 1995. godine (na Sorboni) organizirala Grupa za proučavanje metoda sociološke analize, koja djeluje pri Nacionalnom centru za znanstvena istraživanja. Pored sociologa tu su svojim priložima zastupljeni ekonomisti, antropolozi i filozofi. Središnja ličnost cijelog pothvata pa, dakle, i same knjige jest Raymond Boudon. To znači da *metodološki individualizam* u Boudonovu ključu tvori paradigmatiku os gotovo svih razmatranja. Prilozi su usredotočeni na dvije ključne zadaće: a) analizu kolektivnih vjerovanja i njihove pretpostavke; b) analizu raznih oblika kolektivnog djelovanja. Priredivači (Boudon, Bouvier, Chazel) u *Predgovoru* ističu da su to dvije vezivne niti koje knjizi daju "koherentnost i identitet".

Knjiga je tematizirana u tri cjeline.

Prva obuhvaća priloge koji, više ili manje eksplicitno, raspravljaju o pertinentnosti *modela racionalnog izbora* (*rational choice model*) u analizi "vjerovanja i mehanizama vjerovanja i samouvjeravanja". Tu su tekstovi Raymonda Boudona (*Kognitivistička interpretacija kolektivnih vjerovanja*), Louisa Lévy-Garboua i Sergeja Blondela (*Odlučivanje kao argumentacija*), Pierrea Demeulenaerea (*Pravda i maksimizacija bogatstva*), Albana Bouviera (*Argumentacija i kognicija u sociologiji morala i prava*). Osvrćući se na